

GEOECONOMIE

Competiția globală pentru resurse strategice

VIORIEL MIONEL

GEOECONOMIE

Competiția globală pentru resurse strategice

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2017

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MIONEL, VIOREL

Geoeconomie : competiția globală pentru resurse strategice / Viorel
Mionel. - București : Editura Universitară, 2017
Conține bibliografie
ISBN 978-606-28-0597-5

338

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062805975

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2017
Editura Universitară
Editor: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

PROLOG	11
I. REGIUNILE LUMII ȘI STUDIUL RESURSELOR STRATEGICE.....	16
1.1. Concepte fundamentale necesare abordării resurselor strategice.....	16
1.1.1. Locul.....	17
1.1.2. Spațiul	19
1.1.3. Statul.....	21
1.1.4. Regiunea și regionarea.....	24
1.1.4. Continentul.....	26
1.2. Importanța regiunilor.....	28
<i>La nivel subnațional.....</i>	<i>28</i>
<i>La nivel supranațional.....</i>	<i>29</i>
1.3. Regiuni pe glob	29
1.3.1. Nevoia de cunoaștere a regiunilor	29
1.3.2. Tipuri de regiuni	31
<i>Regiuni formale (omogene sau uniforme) .....</i>	<i>31</i>
<i>Regiuni funcționale (sau nodale) .....</i>	<i>32</i>
<i>Regiuni perceptuale (sau vernaculare).....</i>	<i>32</i>
1.4. Regiunile perceptuale și rolul lor în abordarea resurselor strategice ...	33
1.4.1. Macroregiuni perceptuale	34
<i>Occidentul .....</i>	<i>34</i>
<i>Orientul .....</i>	<i>37</i>
<i>Nordul (global) și Sudul (global) .....</i>	<i>39</i>
1.4.2. Regiuni perceptuale sub și trans continentale.....	42
<i>America Anglo-saxonă și America Latină .....</i>	<i>43</i>
<i>Magrebul și Africa Subsahariană.....</i>	<i>45</i>
<i>Regiunile perceptuale europene .....</i>	<i>47</i>
<i>Regiunile perceptuale asiatice .....</i>	<i>54</i>
<i>Oceania.....</i>	<i>62</i>
II. POPULAȚIA – RESURSA STRATEGICĂ A ÎNTREGII OMENIRI ...	64
2.1. Ce este populația?.....	64
2.2. Evoluția numerică a populației	66
2.3. Principalii actori geodemografici mondiali	70
2.4. De ce este importantă populația în relațiile internaționale?.....	73
2.4.1. <i>Geodemografie – Conferința Mondială a Populației.....</i>	<i>73</i>
2.4.2. <i>Raporturile bi și multilaterale în privința populației .....</i>	<i>75</i>

<i>Relații privilegiate</i>	76
<i>Migrațiile: prilej de neliniște în relațiile dintre state</i>	77
<i>Diaspora</i>	81
<i>Populația – „combustibil” al conflictelor</i>	84
2.4.3. <i>Transcendența raporturilor umane dincolo de granițe</i>	86
<i>Religia</i>	86
<i>Panismecele</i>	90
2.5. <i>Populație, geoeconomie și geopolitică</i>	92
2.5.1. <i>Populație și geoeconomie</i>	93
2.5.2. <i>Biopolitica: populație și geopolitică</i>	100
<i>Politica de deznaționalizare și rusificare din spatele Cortinei de Fier</i> .	101
<i>Populația: obiect și subiect al gândirilor strategice</i>	103
<i>Revărsarea demografică, acțiune cu efecte geopolitice pe termen lung</i>	105
<i>Etnicitatea ca justificare geopolitică</i>	110
III. CĂRBUNELE, ÎNTRE RESURSA ENERGETICĂ A TRECUTULUI ȘI JOCURILE STRATEGICE VIITOARE	112
3.1. <i>Ce este cărbunele?</i>	112
3.2. <i>Rezerve, producții, consum și utilitate</i>	114
3.2.1. <i>Repartiția geografică a rezervelor sigure</i>	115
3.2.2. <i>Producția și consumul</i>	117
3.2.3. <i>Utilitatea cărbunelui: China, India și lumea în dezvoltare</i>	119
3.3. <i>Geopolitica cărbunelui</i>	121
3.3.1. <i>Cărbune și oțel: tandem geoeconomic de proximitate</i>	122
3.3.2. <i>Cărbunii și acordurile de mediu</i>	127
3.3.3. <i>De la Mongolia la „Mine-golia”. Noul Eldorado al cărbunelui</i>	130
3.3.4. <i>Importanța geoeconomică a cărbunelui statului celor 18 307 insule</i>	132
3.3.5. <i>Noul „hub” carbonifer al Africii: Mozambic</i>	134
3.3.6. <i>Prooidentalizarea Ucrainei trece (și) prin Donbas</i>	136
3.4. <i>Ce viitor mai are cărbunele?</i>	139
3.4.1. <i>Economia bate geopolitica</i>	139
3.4.2. <i>Tehnologii noi: gazificarea subterană și lichefierea cărbunelui</i>	142
IV. PETROLUL, „AURUL NEGRU” AL GEOPOLITICII	146
4.1. <i>Ce este petrolul?</i>	146
4.2. <i>De ce este important petrolul?</i>	148
4.3. <i>Rezerve, producții și consum</i>	151
4.3.1. <i>Repartiția geografică a rezervelor sigure</i>	152
4.3.2. <i>Producția și consumul</i>	154
4.4. <i>Transporturile petroliere</i>	156
4.4.1. <i>Transporturile matritime</i>	156

4.4.2. Oleoductele: artere ale sistemului de transport terestru	159
4.4.3. Amenințări la adresa transporturilor petroliere	164
<i>Pirateria</i>	164
<i>Terorismul</i>	165
4.5. Geopolitica îmbibată cu petrol	167
4.5.1. Crearea OPEC și rolul său geopolitic	168
4.5.2. Intrarea în exploatare a petrolului din Alaska	173
4.5.3. Războiul Yom Kippur (1973) și primul șoc petrolier	175
4.5.4. Revoluția islamică iraniană (1979) și al doilea șoc petrolier	177
4.5.5. Primul război din golf (Irak-Kuwait, 1990-1991)	180
4.5.6. Al doilea război din golf (Irak, 2003)	182
4.5.7. Nesațul energetic chinez	185
<i>Dinamismul economic al Chinei</i>	185
<i>China – Orientul Mijlociu</i>	187
<i>China - Africa</i>	188
<i>China – America</i>	188
<i>Strategia petrolieră chineză</i>	190
4.5.8. Geopolitica petrolului ieftin	191
<i>Istoricul evoluției prețului</i>	191
<i>Cauzele petrolului ieftin</i>	192
<i>Câștigători și perdanți</i>	193
V. GAZELE NATURALE: NU SE VĂD, DAR SE SIMT	196
5.1. Ce sunt gazele naturale?	196
5.2. Rezerve, producții și consum	198
5.2.1. Repartiția geografică a rezervelor sigure	198
5.2.2. Producția și consumul	201
5.3. Procesarea, transportul și stocarea gazelor naturale	204
5.3.1. Gazoductele de mare presiune	205
5.3.2. GNL (gazul natural lichefiat) și transportul maritim	206
5.3.3. Stocarea	207
5.4. Geopolitica gazelor naturale și actorii internaționali	209
5.4.1. Rusia: <i>hub-ul</i> geopolitic al gazelor eurasiatice	210
<i>Gazprom, noua arma a Rusiei</i>	210
<i>Belarus: gaz ieftin contra susținere politică</i>	214
<i>Ucraina: gaz scump și cu intermitențe</i>	215
<i>Gazul central-asiatic între sfera moscovită și cea chineză</i>	221
<i>Rusia – Gazprom – gazoducte</i>	225
5.4.2. Țările occidentale în ecuația gazelor	228
<i>Europa și eurodependența de gazul rusesc</i>	228
<i>SUA, alternativă pentru Europa</i>	231
<i>Israel. Un viitor producător mondial de gaz?</i>	233

5.4.3. Asia de Sud și Est: aici GNL înainte de toate!.....	236
5.4.4. Forumul Țărilor Exportatoare de Gaz (Gas Exporting Countries Forum - GECF).....	238
VI. METALELE (RADIO)ACTIVE ÎN DOMENIUL GEORAFIEI ȘI POLITICII MONDIALE	241
6.1. Ce sunt metalele radioactive?.....	241
6.1.1. Radiația	241
6.1.2. Metalele radioactive.....	242
6.2. Importanța metalelor radioactive	244
6.2.1. Centralele nucleare electrice	244
6.2.2. Bombele atomice.....	246
6.3. Rezerve, producții și consum	248
6.3.1. Uraniul	249
6.3.2. Toriul.....	252
6.4. Metalele radioactive, între scop civil și militar.....	253
6.4.1. Asia Centrală – „sandwich” geopolitic cu uraniului	254
6.4.2. Uraniul african: competiție geoeconomică și riscuri geopolitice.	257
6.4.3. SUA, Australia, India: prietenii prietenilor mei sunt prietenii mei.....	261
<i>Australia, India se „cimentează” cu uraniu .....</i>	<i>261</i>
<i>SUA și India: relația toriului .....</i>	<i>263</i>
6.4.4. Ambiții nucleare	264
<i>Programul nuclear iranian .....</i>	<i>264</i>
<i>Coreea de Nord, cea mai nouă putere nucleară .....</i>	<i>268</i>
<i>Africa de Sud sau cum se poate renunța la ambițiile nucleare .....</i>	<i>270</i>
VII. METALELE PREȚIOASE – IMPORTANTE INSTRUMENTE GEOECONOMICE	273
7.1. Ce și care sunt metalele prețioase?	273
7.2. Rezerve și producții.....	276
7.2.1. Aur.....	277
7.2.2. Argint.....	280
7.2.3. Metale platinice.....	284
7.3. Importanța metalelor prețioase.....	288
7.4. Metale prețioase în arena internațională	290
7.4.1. Banii	290
7.4.2. Etalonul aur.....	294
7.4.3. Rezervele suverane de aur	297
7.4.4. Valoarea pe timp de criză: metalele prețioase devin și mai prețioase.....	302
7.4.5. Zonele de conflict și comețul global.....	305
7.4.6. Smartphone-ul la control.....	308

7.4.7. Pețioasele relații BRICS.....	310
7.4.8. O geopolitică a metalelor prețioase?	312
VIII. APA SAU ÎNCEPUTUL TUTUROR LUCRURILOR	316
8.1. Apa: aprecieri generale	316
8.1.1. Ce este apa?.....	316
8.1.2. Apa și importanța ei pentru viață	316
8.1.3. Rolul apei în societate	318
<i>Începutul dezvoltării civilizațiilor</i>	318
<i>Societatea contemporană</i>	319
8.1.4. Resursele de apă ale Terrei: abundență și deficit.....	320
8.2. Istoria utilizării apei și dezvoltarea societăților	322
8.2.1. Așezările, civilizațiile timpurii și utilizarea apei	322
8.2.2. Primele irigații și controlul inundațiilor	324
8.2.3. Primele proiecte de transport pe calea apelor continentale	328
8.2.4. Utilizarea puterii apelor: primele încercări	329
8.3. Economia apei.....	331
8.3.1. Apa și producția hranei	331
<i>Agricultura</i>	331
<i>Apă virtuală sau amprenta de apă</i>	332
8.3.2. Apa și industria.....	334
8.3.3. Apa și energia electrică	336
8.3.4. Apa, igiena și facilitățile sanitare	338
8.3.5. Gestionarea resurselor de apă.....	342
8.4. Apa – resursă geostrategică și crizele internaționale	345
8.4.1. Guvernanța apei	345
8.4.2. Deficitul de apă și bazinele hidrografice transfrontaliere.....	347
8.4.3. Geopolitica apei sau hidropolitica.....	349
<i>Scurtă istorie și contabilizare a conflictelor apei</i>	349
<i>Apă, între cauză, scop și instrument al crizelor internaționale</i>	351
<i>Terorismul, amenințare majoră la adresa sistemelor de alimentare cu apă</i>	355
8.4.4. Apa este mai mult decât o resursă strategică!	355
IX. HRANA, (RE)SURSĂ A VIEȚII	358
9.1. Ce este hrana și ce mănâncă oamenii?	358
9.2. Apariția și evoluția producerii hranei	359
9.2.1. Culegerea și vânătoarea	360
9.2.2. Domesticirea plantelor, animalelor și agricultura timpurie	361
<i>Istoria cărnii</i>	362
<i>Istoria laptelui</i>	363
<i>Istoria cerealelor și legumelor</i>	364
9.3. Diversificarea hranei și economia pieței alimentare	365

9.3.1. Alimentele sacre	366
<i>Uleiul</i>	366
<i>Pâinea</i>	368
<i>Vinul</i>	369
9.3.2. Legumele și fructele	371
9.3.3. Diversificarea pieței alimentare.....	374
<i>Creșterea animalelor și piața cărnii</i>	374
<i>Peștele, pescuitul modern și acvacultura</i>	377
<i>Alimente de lux?</i>	379
9.4. Ce, unde și cât se produce/consumă?	382
9.5. Inegalitatea și securitatea alimentară	384
9.5.1. Malthusianismul și limitele creșterii	384
9.5.2. Fomea, malnutriția și sărăcia	385
9.5.3. Securitatea alimentară	387
9.5.4. Comerțul echitabil și produsele alimentare echitabile	388
9.5.5. Hrană sau combustibil?	390
9.6. Știința și hrana viitorului	392
9.6.1. Prețul alimentelor schimbă paradigma alimentară	392
9.6.2. Biotehnologia și alimentele funcționale.....	394
9.6.3. Carnea crescută în laborator	395
9.6.4. Insectele și algele marine: o soluție la îndemână.....	396
9.7. Hrana și geopolitica	397
9.7.1. Paradoxurile abundenței	397
9.7.2. Geopolitica foametei.....	398
9.7.2. Geopolitica hranei.....	400
BIBLIOGRAFIE	404

PROLOG

În toamna anului trecut am plecat la drum cu gândul să îmbunătățesc cartea *Resurse Geostrategice: geografia economică în arena politicii globale* și am ajuns într-un final, prin adăugiri și dezvoltări ulterioare, să constat că, în fapt, schimbasesm destul de mult optica lucrării. Prin adăugarea altor trei capitole noi, unele dintre cele mai mari din carte, am schimbat destul de mult sensul și menirea cărții pe care doream să o îmbunătățesc. Prima schimbare majoră a fost aceea a introducerii unui capitol despre regiuni și a analizei unor concepte geoeconomice precum *Occident, Nord (global)* și *Sud (global)*. Însă acestea nu au făcut decât să deschidă calea unei perspective mai largi, mai aprofundate în privința rolului pe care resursele îl au în actuala configurație globală, care a devenit de-a dreptul multipolară, atât geopolitic, cât și economic. Capitolele despre apă și hrană mi-au generat o primă întrebare în legătură cu schimbarea sensului cărții, anume dacă mai poate fi vorba despre *resurse geostrategice* sau doar despre *resurse strategice*? În timp ce Consiliul de Securitate al ONU începe să aibă abordări de tipul apa este o resursă strategică a întregii omeniri, în privința hranei situația nu mai stă la fel. Statele consideră agricultura drept domeniu strategic, însă abundența hranei face ca statele bogate, care-și asigură (ba chiar aruncă) hrana fără mari eforturi, să-i piardă din vedere pe flămânzii Africii și pe cei de aiurea.

Importanța geostrategică a resurselor discutate aici este destul de contrastantă, iar prefixul *geo* dinaintea conceptului *strategie* ne obligă să atribuim resurselor o importanță egală la nivel global pentru toți actorii statali. În realitate, această situație este greu de dovedit, iar aprecierea este valabilă pentru toate resursele, mai puțin pentru apă, întrucât ea stă la baza tuturor lucrurilor. Chiar și petrolul, resursa strategică cea mai importantă a secolului trecut, a avut și are alternative, cum sunt ceilalți combustibili minerali fosili, metalele radioactive sau sursele alternative de obținere a energie. Apa, în schimb, nu are alternative și tocmai de aceea este cea care poate fi considerată fără rezerve o resursă geostrategică. În consecință, în cartea de față am optat, de data aceasta, pentru sintagma *resurse strategice* și nu *geostrategice*.

Înțelegând dimensiunea competiției globale pentru resurse, fapt reieșit din multitudinea tabelelor, hărților și graficelor care sintetizează importanța lor economică, dar nu numai, am preferat să „reciclez” prefixul *geo* și să-l atribui economiei, pe care am spațializat-o făcând-o geografică, de unde și apelarea firească la termenul de *geoeconomie*. În fapt, *geoeconomia*, așa cum a fost gândită de Edward Luttwak, nu este altceva decât studiul aspectelor spațiale, temporale și politice ale economiei și resurselor. Or, lucrarea de față tocmai acest lucru și l-a propus.

Dacă nu v-ați convins deja de adevăratul motivul pentru care să vă bateți capul cu un astfel de studiu, sau de ce să învățați care sunt resursele strategice, de ce sunt ele importante sau care sunt motivele ascensiunii *geoeconomiei* și de ce este necesar un domeniu care să îmbine tot mai mult geografia și economia, mai jos aveți mai multe argumente. Pentru început trebuie să știți că dacă ați deschis și răsfoit măcar puțin această lucrare, aveți probabil cel puțin un interes trecător pentru geografia economică și resursele strategice, iar *geoeconomia* vă stârnește atenția. Și nu sunteți singurul, mulți alții înainte au încercat să înțeleagă și să studieze distribuția geografică a anumitor resurse, pentru a elucida misterul din spatele dezvoltării sau, dimpotrivă, subdezvoltării statelor. Este adevărat că resursele, umane sau naturale, nici nu are importanță mai exact care, nu explică întru totul dezvoltarea statelor. Însă este un bun punct de plecare în analiza dezvoltării economice.

Să ne întoarcem puțin în istorie și la ceea ce afirma Niall Ferguson despre lupta dintre civilizații. Lăsând deoparte războaiele, care au dominat covârșitor istoria omenirii, lupta dintre entitățile politice (imperii, state etc.) de-a lungul timpului a însemnat o competiție acerbă pentru a obține avantaje strategice și economice în raport cu adversarii, în speță o luptă pentru resurse. Făcând trimitere indirectă la aspectele economice ale competiției dinte entitățile politice, Ferguson se întreabă care este adevăratul motiv al incisivității comerciale europene în raport cu alte spații pe durata ultimelor cinci secole. De ce erau europenii atât de hulpavi în privința banilor încât erau dispuși să facă orice? Răspunsul pe care acesta îl dă este pur geografic. Ferguson spune că, dacă privim harta Europei medievale, pe care apare un număr impresionant de state aflate în competiție, vom desluși misterul, care nu este unul foarte complicat. Cel mai simplu răspuns, spune autorul, este *geografia*. Prin comparație cu China – care a fost până în jurul anilor 1500 mult mai dezvoltată decât Europa –

Ferguson crede că geografia a ajutat statele europene să se motiveze în spirit competițional și să le ofere acestora o protecție naturală sporită, grație fragmentării morfologice accentuate, pe când geografia Chinei, mult mai plată și mai puțin fragmentată, i-a imprimat acestuia un caracter de autosuficiență ce a dus într-un final la plafonarea populației.

Așadar, geografia sau, cum spune Robert Kaplan, poziția unui stat pe hartă este primul lucru care-l definește, mai mult chiar decât filosofia de guvernare după care se ghidează. Evident, Kaplan cuprinde în filosofia de guvernare și aspectele economice, din moment ce afirmă că geografia reprezintă *prefața* întregului lanț al evenimentelor umane. Geografia este răspunzătoare pentru multe realități ale relațiilor internaționale, iar din acest motiv, de foarte multe ori, aspectele geografice sunt omise întrucât sunt considerate de la sine înțelese. Numai că, unii economiști nu ne lasă să (mai) ometem din ecuație geografia, mai ales pe cea economică. Ei sunt cei care pun punctul pe *i* și repun în drepturi această disciplină atât de importantă în înțelegerea altor aspecte ale societății umane. Eugen Ovidiu Chirovici găsește o explicație firească în privința momentului T_0 al economiei. El afirmă că oportunitatea dezvoltării statelor rezidă în relief și în *șansa geografică*, pentru că ceea ce noi numim astăzi drept bogăție a însemnat, milenii și milenii la rând, bogăție funciară, adică pământ. Astfel, simplificând destul de mult argumentația lui Chirovici, ajungem la izvorul inechității șanselor și la ceea ce el numea drept moment T_0 al economiei, în speță geografia. Și Thomas Piketty, cel mai în vogă economist al prezentului, atunci când argumentează în favoarea politicilor anti-inegalitate afirmă că nu trebuie omisă geografia din ecuația economicului. Scara geografică este esențială pentru Piketty (2014:48) la nivelul impozitării capitalului, din moment ce spune că „Doar federalismul fiscal, adică impozitarea capitalului la nivel *geografic* (n.a.) și politic într-o măsură cât mai mare posibil, ar permite instaurarea distribuirii capital/muncă optime din punctul de vedere al dreptății sociale”.

Cei patru specialiști citați mai sus, un istoric, un jurnalist în politică internațională și doi economiști, admit importanța geografiei și a resurselor naturale. Morfologia reliefului, poziția statelor pe harta politică, bogăția funciară, resursele naturale, capitalul, toate aceste aspecte invocate de cei patru reprezintă elemente ale studiului geografiei. Populația ia contact zilnic cu irizări ale elementelor amintite, în varii forme, de unde și discuția despre *șansa geografică*. Numai că unele influențează mai mult decât altele,

iar acest aspect este cu atât mai valabil pentru resurse decât pentru celelalte componente geografice. Prezența resurselor este un avantaj, lipsa lor este un handicap. Același lucru este adevărat și pentru fiecare resursă în parte. De aceea, unele resurse sunt mai importante decât altele. Bunăoară, dacă ar fi să definim societatea prezentului prin prisma unei resurse, atunci aceasta ar trebui să fie una a petrolului, o civilizație creată pe și influențată de petrol.

Totuși, de vreme ce multe alte resurse au rolul lor bine definit în orânduirea umanității, nu este deloc constructiv să reducem raționamentul atât de mult. Oamenii societății postmoderne au la fel de mult nevoie de petrol, precum au de apă, hrană, locuință, telefon mobil sau îmbrăcăminte. Deci, tot de resurse! Produsele finite sunt realizate cu ajutorul materiilor prime, cele mai multe extrase din natură. Care resursă este mai importantă decât care, pragmatic vorbind, este greu de spus. În arena politicii globale însă, aspectele sunt ceva mai clare. Acele resurse care au generat evenimente geopolitice sunt considerate a fi resurse strategice. Importanța lor într-o anumită perioadă de timp, pentru dezvoltare sau pentru alte scopuri politice, le-a făcut să se evidențieze din paleta resurselor naturale. Acesta este cazul combustibililor minerali fosili sau al resurselor energetice cum mai sunt ele cunoscute, al metalelor radioactive, al celor prețioase, al apei, hranei și, de ce nu, al populației.

Caracterul strategic al resurselor se poate schimba în timp la fel de mult cum s-a modificat caracterul economic al anumitor resurse. Aici apare diferența dintre resursă și bogăție. Primul termen, resursa, face referire la acel mijloc natural care poate fi utilizat de societate pentru satisfacerea nevoilor. Iar cel de-al doilea, bogăția, înseamnă un mijloc, nu neapărat natural, cu ajutorul căruia comunitățile umane își satisfac nevoile. Omul este elementul cheie al relației resursă-bogăție. În timp ce resursele naturale există în lipsa acțiunii omului, bogățiile nu. Ele sunt o rezultată a acțiunii omului. Resursele capătă caracter strategic ca urmare a importanței cruciale pe care omul și statele le-o acordă. Acestea își pot pierde statutul atunci când utilitatea lor scade. De pildă, atunci când există posibilitatea substituirii lor. De asemenea, resursele strategice pot înregistra fluctuații. Uneori pot avea caracter spațial, altele pot fi revitalizate, iar în cazuri excepționale pot fi instrument permanent de manevră geopolitică.

Prin ce se deosebește această carte de alte cărți din domeniul geografiei economice și geoeconomiei? Una dintre diferențieri este aceea că

geografia economică nu este privită în matca ei obișnuită, ci este analizată în raport cu arena politicii globale. De aceea, am încercat să o fac cât mai simplu de urmărit și înțeles. La fiecare capitol am definit resursa tratată cât mai cuprinzător cu putință, însă fără a aluneca în latura detaliilor inutile. Apoi, am analizat din punct de vedere spațial distribuția geografică a resurselor, iar acolo unde a fost cazul (la cele mai multe), au fost analizate rezervele, producțiile și utilitatea acestora. Ultimele secțiuni ale fiecărui capitol se axează pe rolul geopolitic, strategic și mai ales geoeconomic al resurselor. Din pricina multitudinii de aspecte ce puteau foarte bine reprezenta tot pe atâtea subiecte de analiză, am ales să prezint numai pe acelea care au avut un rol hotărâtor în definirea resurselor drept strategice. În fine, cea de-a doua diferență față de alte lucrări similare este că această carte cuprinde multe informații despre lumea reală. Și, când spun „lume”, chiar la lume mă refer. După cum se va constata, informațiile nu se limitează la una, două sau trei țări, sau la un tip de țară (de pildă, țările bogate sau țările sărace, marile puteri sau puterile regionale). O mare parte din informații sunt sub formă de cifre: cât de mari sunt rezervele, cât din rezerve se transformă în producții, cine consumă cel mai mult și cine are nevoie de importuri etc. Dar informațiile cantitative sunt însoțite de foarte multe informații calitative despre datele geografice, contextele istorice, strategiile geopolitice și altele asemenea. Speranța mea este că, după lecturarea cărții, cititorul va putea spune că are o oarecare idee despre modul în care funcționează geoeconomia în lumea reală. De ultima idee se leagă și cea mai mare speranță a mea. Aceea că cei mai mulți dintre cei care vor spune că au nu doar o idee, ci mai multe, despre geoeconomie și despre relația ei cu resursele strategice, vor fi studenții și masteranzii mei, cei cărora le este dedicată această carte. Structurarea lucrării în acest mod a fost gândită nu doar în spirit metodic, dar și pentru a face mai ușor de înțeles subiectele abordate.

Autorul

I. REGIUNILE LUMII ȘI STUDIUL RESURSELOR STRATEGICE

I.1. Concepte fundamentale necesare abordării resurselor strategice

Geografia este, aparent, o materie plină de denumiri. Indiferent la ce fac referire, cei mai mulți dintre indivizi vor aprecia denumirile geografice ca fiind denumiri de locuri. Mulți însă omit faptul că geografia nu este doar o înșiruire seacă de nume, ci o paletă întregă de procese și fenomene care, de multe ori, implică fluxuri și interacțiuni ale locurilor și oamenilor în spațiu. Pentru a fi mai ușor asimilată și înțeleasă, geografia trebuie simplificată, iar cei mai mulți elevi, studenți, oameni în general văd cu ochi buni acest demers. Geografii înșiși consideră simplificarea – pentru facilitarea analizei – un lucru (sau o metodă) constructiv(ă).

Această metodă de simplificare geografică face trimitere directă la *scară* în sens larg. Mai multe denumiri de locuri (elemente) înseamnă o *scară geografică* cu un nivel mai mare de detaliu. Invers, mai puține locuri înseamnă o simplificare a scării geografice. Cel mai simplu exemplu de simplificare a geografiei politice mondiale implică trecerea de la mic la mare. Altfel spus, trecerea sau simplificare se face pornind de la *loc* pentru a se ajunge într-un final la *continent*. Scara geografică se simplifică subsumând locurile statelor. Acestea la rândul lor sunt asociate în regiuni. Regiunile în continente, iar continentele compun (împreună cu oceanele) spațiu global.

Scara geografică și operarea cu astfel de simplificări sau, după caz, detalieri sunt necesare facilitării abordării și înțelegerii anumitor domenii de analiză. Resursele strategice (și cele naturale în sens larg) sunt un astfel de domeniu. Cel mai important concept spațial al acestei scări geografice este regiunea, deoarece este folosită adesea în explicarea evenimentelor și acțiunilor întreprinse de state într-o anumită parte a globului. Însă, pentru a înțelege regiunea trebuie avut în vedere procesul de regionare și principiile în baza cărora se constituie regiunile. Un aspect aparte constituindu-l plasarea conceptelor de loc și stat în context regional și, în același timp, situarea cât mai clară a regiunilor la nivel global.

1.1.1. Locul

Nu mulți se întreabă sau s-au întrebat vreodată ce este *locul*. Nu au făcut asta pentru că locul este considerat ca fiind „de la sine înțeles”. Nimeni nu-și pune problema explicării locului pentru că, nu-i așa, un loc este un loc. De ce trebuie explicat? Cu ce te ajută să știi ce-i un loc? De parcă dac-ai știi ce-i locul ți-ar îmbunătăți viața?

La unul dintre seminariile mele am făcut un mic experiment. Observând că studenții se așezau de fiecare dată pe aceleași scaune, am încercat să mut unul dintre ei pe un scaun separat. Și l-am întrebat apoi cum se simte. Mi-a spus că se simte diferit, ciudat și marginalizat. Prin faptul că-i schimbasesem locul, am acționat de fapt asupra stării lui de spirit în general. Nu numai că nu se mai simțea la fel de confortabil ca înainte, dar începuse chiar să se considere diferit... marginalizat. Iată deci că locul contează și încă foarte mult.

Cunoașterea locului și locurilor în general este utilă în luarea unor decizii corecte. Atunci când locurile nu sunt plasate corect în spațiu apar erori. Atunci când eu am mutat un student, nu am făcut altceva decât să-i distorsionez propria lui geografie mentală, adică acea imagine pe care el și-o crease despre modul în care va activa la seminar. Cu alte cuvinte, fiecare are o geografie proprie ce-l ajută să se orienteze în spațiu și să-și organizeze acțiunile și interacțiunile funcție de locurile și obiectele stocate în memorie. Această geografie este îndelung construită, încă din primele luni de viață.

Cel care a abordat astfel conceptul de loc este geograful chinez Yi-Fu Tuan în de-acum celebra și de referință lucrare *Space and Place. The Perspective of Experience*, publicată pentru prima dată în 1977. În fapt, autorul analizează conceptul de loc în strânsă legătură (și comparație) cu cel de *spațiu*. Pentru geografie aceste două concepte, *loc* și *spațiu*, sunt de o maximă importanță. Geografia, pentru o mai bună înțelegere a domeniului ei de studiu, mai este numită și *știința spațiului*.

Tuan a privit locul în strânsă legătură cu acțiunile umane și nu ca pe un element distinctiv, o simplă denumire dată unui punct geografic. El pornește cu evidențierea locului încă de la naștere, atunci când locul nu există ca element spațial pentru nou-născut. Locul, spune autorul, se creează, se memorează și prin experimentare, experiență și cunoaștere ajunge să se stocheze în geografia mentală a copilului. Interacțiunea dintre

el și mediul ambiant dă naștere locului. Locul este creat, nu „de la sine înțeles”. Dacă definim locul, spune Tuan (2014: 29), ca fiind focalizat în sens larg pe valoare, natură și suport, atunci mama este primul loc al copilului. Mama este cea care îl poartă pe copil în pântec, îl liniștește și îl hrănește în primii ani de viață. Mama este adăpost, protecție și hrană. Ea este, din acest punct de vedere, primul loc pe care îi recunoaște ca adăpost esențial și sursă de confort fizic și psihic. Cel mai probabil ea este primul „obiect” care-și lasă amprenta asupra lumii copilului prin intermediul senzațiilor și impresiilor.

La fel cum individul își părăsește casa sau orașul pentru a explora lumea, tot astfel, odată cu creșterea (*ex.* învățatul mersului și al vorbirii), copilul își părăsește mama pentru a descoperii lucruri. De fapt, și copilul se dezlipește de mamă tot pentru a explora lumea, acea lume mică ce crește pe măsură ce el crește, descoperă și conștientizează elementele din jur. Locurile încep să se adune spune, foarte plastic geograful chinez, și îi creează copilului imaginea de stabilitate și permanență. Copilul începe să facă diferența între mamă, care este mobilă, deci nu este un obiect așa cum este percepută inițial, și lucruri. Cu toate acestea, pentru copil mama rămâne o componentă a stabilității și permanenței. Ea va fi mereu alături când el va avea nevoie. Lumea pe care o descoperă îi generează o senzație de teamă și tocmai de aceea are nevoie de mamă. Sintetizând, copilul se deplasează de-a lungul vieții sale de la *nonlocuri* către conștientizarea cât mai multor locuri.

Când este capabil să vorbească cât de cât fluent, copilul începe să rostască nume de lucruri. Mai mult, chiar el dorește să cunoască tot mai multe nume de lucruri. Lucrurile nu sunt tocmai reale până nu capătă un nume pentru a putea fi clasificate în categorii. Curiozitatea în privința locurilor se înscrie în curiozitatea generală privind lucrurile, privind experimentarea în ansamblu. După studiile de profil privind evoluția biologică și anatomică a copilului, la doi ani și jumătate copilul începe să înțeleagă ce înseamnă „unde”. Pentru copil, „unde” poate să însemne „afară” sau „în casă”, „în grădină” sau „în cameră”. Pentru că „unde” este pentru el locul în care se joacă sau poate să se joace, sau locul în care se află jucăriile lui. Între „aici” și „acolo” pentru copilul de doi ani jumătate nu există nimic. El nu are simțul spațiului și nu poate spune ce se află între „aici” și „acolo”. Cu timpul însă, începe să înțeleagă și să-și ia repere spațiale. Începe să asocieze oamenii cu locurile și tot așa. Locul începe să

capete din ce în ce mai multă importanță și să construiască nu numai geografia sa mentală, ci și pe cea reală. Locul devine sinonim cu ceea ce se întreprinde acolo în viața de zi cu zi, în sensul că anumite practici se desfășoară în locuri specifice (Merrifield 2016).

În privința domeniului geografic, dicționarele sunt foarte seci în definirea locului și de aceea a fost necesar un excurs în lumea evoluției copiilor în raport cu experimentarea spațiului. *Locul este, înainte de toate, un construct social transformat în realitate geografică*. Poate fi privit, simplu, drept un punct oarecare de pe suprafața pământului; un centru identificabil produs de interacțiunile sociale și înzestrat cu semnificații (Mayhew 2004). Pe măsură ce oamenii atribuie noi semnificații spațiului, ei creează, uneori construiesc spații, locuri, peisaje, regiuni și medii geografice noi (Anderson și Gale 1992).

Locurile sunt puncte ale prezenței umane. Ele există în spațiul geografic, iar fiecare loc are o localizare. Cunoașterea lor capătă importanță și dintr-o altă perspectivă, anume aceea a *responsabilității locului*. Dacă există o astfel de responsabilitate, și cu siguranță există din moment ce anumite societăți sunt mai dezvoltate și mai bine organizate decât altele, atunci locul este acel areal unde oamenii învață să negocieze unii cu alții pentru a forma ceea ce noi numim societate. Oamenii activi sunt responsabili de crearea locurilor pentru dezvoltarea societății (Massey 2004).

Rolul geografiei este crucial în cunoașterea locurilor, întrucât încearcă să le descrie cât mai exact. *Localizarea locului* (unde este?) are rolul de a determina caracteristicile pe care acesta le implică, în timp ce *descrierea locului* (cum arată?) este parte integrantă a „artei” geografice. Localizarea și descrierea locurilor determină poziționarea acestora în rețeaua cauzală a relațiilor ce se stabilesc la nivel spațial.

1.1.2. Spațiul

Conceptul de *spațiu* este un „corpus” pentru științe. Este un mijloc, un mediu, un instrument sau un element favorabil analizei geografice (Mionel 2012). Aproape toate, dacă nu chiar toate domeniile de studiu îl folosesc în analizele lor. Spațiul este utilizat pentru a face referire la și mai multe lucruri decât locul. Este un concept abstract (Tuan 2014), vag și dificil de

încadrat în tipare bine definite. Exemplele de spațiu sunt, de cele mai multe ori, greu de cuantificat în manieră absolută:

- spațiul intim (distanța necesară unei persoane în relațiile cu alți indivizi);
- spațiul de locuit (camera, casa, apartamentul, ograda etc.);
- spațiul cartierului (unitate administrativă sau pseudo-administrativă de organizare urbană);
- spațiul public (care poate fi piața locală, Pub-ul sau sala de spectacole);
- spațiul social (arealul locuit de oameni);
- spațiul urban (aferent unui oraș);
- spațiul geografic (ce poate fi mai mic sau mai mare ca întindere);
- spațiul cosmic (infini, practic);
- spațiul virtual (aferent domeniului informaticii, de asemenea, greu de cuantificat) ș.a.

Împreună cu *timpul*, spațiul formează un binom filosofic ce desemnează caracteristicile de bază ale oricărei existențe, inclusiv a celei umane. Omul trăiește în timp și spațiu și *este măsura tuturor lucrurilor* spunea Tuan (2014). Omul se raportează la spațiu și timp. În vreme ce categoria de spațiu reflectă relațiile dintre oameni, obiecte și fenomene, cum ar fi, întinderea, distanța sau poziția, categoria de timp face referire la durata existenței oamenilor, obiectelor și fenomenelor (Neguț 2011).

Dacă locul este conceptul fundamental de la care se pornește în studiul geografiei, atunci spațiul este cu siguranță celălalt concept fundamental și, la fel ca locul, are un rol central în studiul teritoriului. Cele două concepte sunt fluide, locul este un spațiu, iar spațiul se poate transforma într-un loc. Diferența dintre spațiu și loc rămâne o problemă teoretică greu de rezolvat. Diferența dintre cele două concepte s-ar traduce astfel: spațiul rămâne întotdeauna deschis și seamănă foarte mult cu o pagină albă sau o încăpere goală căreia îi putem da sensuri și destinații diferite, în timp ce locul este acel spațiu închis și umanizat (Tuan 2014).

Unii autori argumentează că înainte de a ști unde este localizat și cum arată un loc, ar trebui să ne concentrăm pe motivele pentru care acesta este localizat într-un anumit punct și de ce prezintă anumite caracteristici (Lew, Hall și Timothy 2008). Motivele localizării sunt rezultatul *relațiilor* dintre locuri în spațiu, iar ca exemple putem aminti: